

Биљешке

ГРАЂА О ЦРНОЈ ГОРИ У АРХИВУ МИНИСТАРСТВА СПОЉНИХ ПОСЛОВА ФРАНЦУСКЕ У ПАРИЗУ

Грађа у Архиву Министарства спољних послова Француске у Паризу подијељена је на ова три основна фонда:

1) Политичка кореспонденција (овдје спада и политичка кореспонденција конзулата);

2) Конзуларна и трговачка кореспонденција од 1793. до 1901. и

3) Мемоари и документи.

У вези са *Конзуларном и трговачком кореспонденцијом* ваља напоменути да су декретом од 14. фебруара 1793. конзулати припојени Министарству спољних послова. Због тога се грађа из овог периода и налази у Архиву Министарства спољних послова. Документи из ранијег периода су предата Државном архиву (Archives nationales) у Паризу. Године 1901. опет је спојена комерцијална и политичка преписка, па више није издвојена у посебан фонд.

Свакако, за нас је најинтересантији фонд *Политичке кореспонденције*, јер се у њему налази највише докумената који се односе на Црну Гору. Ту прије свега долази политичка кореспонденција француских дипломатских и конзуларних представника у Турској. Овдје најприје треба споменути извјештаје амбасадора из Цариграда. Ове кореспонденције има неколико спотина фасцикли. Прва фасцикла обухвата документе из 1570—1579, а друга из 1494—1599. За нас су посебно интересантне фасцикле до 433, тј. до децембра 1879. Наравно, и у каснијим фасциклама има помена о Црној Гори (нпр. балкански рат), али за период после 1879. постоји француско дипломатско представништво у Црној Гори, па је кореспонденција директна, те се

основна грађа о Црној Гори за овај период налази у архиви овог представништва. Збирка Извјештаја из Цариграда има још 32 додатне фасцикле, од којих прва обухвата период 1434—1644, а посљедња 1808—1827. Највише докумената о Црној Гори има у фасциклама за XIX вијек, особито за другу половину овога вијека. За прву половину XIX вијека и за раније вјекове ових докумената је много мање, те је потребан велики труд да би се нешто пронашло. Наравно, у овом кратком прегледу није могућно указати на сву ту грађу, која је разбачана по појединим фасциклама. С обзиром на то да француски амбасадор у ово доба није долазио у директни контакт са Црном Гором, а и на основу прегледа десетак фасцикли које се односе на почетак XVIII в., чини ми се да та грађа, уколико је и има, није од значајног значаја, па не знам колико би се исплатило труд да се све то прегледа. Друга је ствар за оне периоде када су Французи директно долазили у додир са Црном Гором, као на примјер у доба Наполеонових ратова.

До сада је неколико наших историчара, који се баве историјом Црне Горе, користило ову грађу. То су, поред осталих, Петар I. Поповић (за период Петра I и Петра II), Душан Лектић (за период Петра I), Андрија Јамновић (за период књаза Данила), а на периоду после 1860. године радио је аутор ових редова. Даље, у овом Архиву су радили и Славко Мијушковић, Данило Лектић и др. Осим Црногораца, тамо је, поред осталих, на грађи о Црној Гори радио П. Страњаковић (за пе-

риод књаза Данила), а Пргур Јакшић је претписао добар дио ове грађе и ови преписи се сада чувају у Архиву САН-а и Историјском институту у Београду.

Кроз извјештаје амбасадора из Цариграда могу се пратити догађаји у Црној Гори и око ње, затим савови отоманске Порте и посебно активност француског амбасадора у односу на Црну Гору. Аутор ових редова је приликом свога рада у овом Архиву микрофилмовао све оне извјештаје и документе који се односе на Црну Гору за период 1860—1879 и ти се микрофилмови сада налазе у библиотеци Историјског института СРЦГ у Титограду.

Чини ми се да је од ове кореспонденције из Цариграда много значајнија политичка кореспонденција француских конзулата који су се налазили око Црне Горе, а то су конзулати у Скадру, Сарајеву и Мостару.

Свакако, од ових је, са становишта које нас овдје интересује, најзначајнији скадарски конзулат, који је основан 1853. године. У Архиву Министарства спољних послова чувају се 24 фасцикле грађе овог конзулата. Прва фасцикла обухвата грађу из 1853. године, а 24. грађу из година 1890—1895. Грађа послје 1880. мање се односи на Црну Гору, јер, као што је напријед речено, сада Црна Гора и Француска имају директне дипломатске односе. Француски консул у Скадру је био акредитован и за Црну Гору, па је природно шло га Црна Гора много интересује. Она га много више интересује него сјеверна Албанија, што се и одразило на грађу овог конзулата, тј. опроман њен дио се односи на Црну Гору, а само мањи дио на Албанију и посебно на Миридите. Ту се чувају не само конзулски извјештаји и писма Министарства спољних послова њему упућена, него и преписи многих писама књаза Нколе, турских гувернера, записници о разграничењу Црне Горе и Турске итд. Француски конзул у скадру је био persona grata, како у Скадру код генералног гувернера, који је био одговоран за Црну Гору,

тако и на Цетињу, до 1868, код књаза Николе. Захваљујући таквом свом положају он је био у стању да се добро информише о активности како Турака тако и Црногораца. Та околност чини да су његови извјештаји драгоцјени извор за историју Црне Горе онога доба. Аутор ових редова је у два наврата микрофилмовао све документе из ове збирке који се односе на Црну Гору за период 1860—1896. Ти микрофилмови се такође налазе данас у Историјском институту СРЦГ.

Врло значајни извори за историју Црне Горе друге половине XIX вијека су извјештаји француског конзула из Сарајева и вицеконзула из Мостара. С обзиром на покрете раје, првенствено у Херцеговини, који имају значајне репрекусије, француска дипломатија поклања у ово доба врло велику пажњу Босни и Херцеговини и њиховој вези са Црном Гором. Због тога је Француска, осим конзулата у Сарајеву, дестако подина касније отворила и вицеконзулат у Мостару, с обзиром на значај Херцеговине. Збирка сарајевског конзулата има 15 фасцикли. У првој је грађа из 1852—1855, а у посљедној 15-ој, из година 1880—1895. Извјештаји за године 1860/61. налазе се у првој фасцикли конзулата Андринопољ.

Извјештаји вицеконзула из Мостара су до 1869. достављани конзулату у Сарајеву, па се та грађа налази у збирци сарајевског конзулата су нарочито значајни за вицеконзулат из Мостара директно кореспондира с Министарством спољних послова, па се ова грађа налази посебно издвојена у три фасцикле (I — 1869—1870; II — 1871—1866. и III — 1877—1880).

Документи из збирке сарајевског конзулата и мостарског вицеконзулата су нарочито значајни за изучавање стања у Херцеговини и пограничним црногорским племенима, затим за Колашин и Васијевиће. Аутор ових редова је написао све оне документе који се односе на Црну Гору, како би се првом приликом микрофилмовали.

Докумената о Црној Гори се може наћи и у друштвнм збиркама, као нпр. у збирци београдског конзулата (прва фасцикла садржи грађу за године 1841—1844, а 23-ћа за годину 1878, последије којег времена постоје директни дипломатски односи Србије и Француске). Затим у Збиркама амбасада у пријестоницама великих европских сила, као: Потрограду, Бечу, Берлину, Риму, и Лондону.

На грађи француских конзулата у Скадру, Сарајеву и Мостару такође су радили поменути историчари.

Године 1880. отворена је француска дипломатска агенција у Црној Гори. Грађа ове агенције за период од 1880. до 1896. сређена је хронолошки и има је шест фасцикли. Она почиње фасциклом 2-гом за годину 1880, а завршава се фасциклом 7-мом за године 1893—1895. Поготово за читаво ово вријеме оједиште француског дипломатског представника за Црну Гору било је у Дубровнику, с обзиром на то да у Цетинју није било услова за смјештај. Дипломатски представник је само повремено долазио на Цетинје. Та чињеница се негативно одражавала на његове извјештаје, јер он није био увијек на вријеме и довољно обавијештен о догађајима у Црној Гори и о њеној политици. Зато ми се чини да су ови извјештаји испод нивоа оних скадарског конзулата. Залагањем друга Славка Мијушковића комплетно је микрофилмовано ових шест фасцикли грађе и микрофилмови се налазе у Историјском институту СРЦГ.

Грађа француског дипломатског представништва у Црној Гори за период 1896—1914, сабрана је у 13 фасцикли и сређена по појединим проблемима и темама дјелатности, и то: унутрашња политика (двие фасцикле), спољна политика (пет фасцикли, од којих једна о односима са Француском), финансије (двие фасцикле), трговина (двие фасцикле од којих једна о трговини с француском), јавни радови (једна фасцикла) и национална одбрана (једна фас-

цикла). Оваква, макар и груба класификација, умногоме олакшава научноистраживачки рад. С обзиром на то да је сједиште француског дипломате за ово вријеме било на Цетинју, његови извјештаји су поузданији, конкретнији и самим тим од већег значаја. Аутор ових редака је направио детаљан попис сваког документа из ових 13 фасцикли, на основу којег је могућно стећи увид у садржај докумената, што може бити од користи научним радницима. Један примјерак овог пописа се налази у Историјском институту СРЦГ у Титограду, а други у Архиву СР Црне Горе на Цетинју. Осим тога, из ове збирке је микрофилмован извјештај број докумената.

У фонду *Момеори и документи* такође се може наћи докумената о Црној Гори, али неупоредиво мање него у *Политичкој кореспонденцији*. Тачније, то је потово безначајно у односу на оно о чему је најпријед било ријечи. На основу пописа види се, нпр., да се у фасцикли 58, Турска (1789—1828), налази сљедећа грађа: Мемоар о Црној Гори од Убићинија; Историјска и топографска биљешка о Црној Гори од Пукевила (1807); Биљешка о Црној Гори од Лапрада (1808).

Као што се види из предњег кратког прегледа, у Архиву Министарства спољних послова Француске налази се прилично драгоцјене грађе о Црној Гори. (На основу те и друге грађе аутор ових редака припрема једну књигу о односима Црне Горе и Француске од 1860. до 1915. године. Ова грађа више није недоступна нашим научним радницима нарочито због тога што је њен добар дио микрофилмован и што се микрофилмови налазе у библиотеци Историјског института СРЦГ у Титограду. Институт има намјеру да настави са микрофилмовањем ове грађе и на тај начин пружи још већу помоћ нашим историчарима.